

תהליכים בפסיקת ההלכה הקונסרבטיבית בימינו

דיאנה וילה

מבוא: התנועה הקונסרבטיבית והשקפת עולמה

תרגום השם "התנועה הקונסרבטיבית" לעברית הוא תנועה שמרנית. השמרנות של התנועה הקונסרבטיבית התבטאה בכך שהיא התיימרה להמשיך את דרכם של חכמינו ורבינו לאורך הדורות, ובכך לשמור על המסורת. אך לתרגום הזה יש קונוטציות פוליטיות ברורות, ולכן מייסדי התנועה בארץ ראו לנכון לבחור לתנועה שם מתאים יותר וקראו לה "התנועה המסורתית" (וזו השם שאימצה התנועה באירופה ובאוסטרליה). תנועה זו התפתחה בארצות הברית על יסוד האידאולוגיה הפוזיטיבית-היסטורית של הרב זכריה פרנקל, רב שפרש מהתנועה הרפורמית כיוון שלא הסכים עם התפתחות הלכתית שזונחת היבטים מושרשים ביותר בחיי העם היהודי כגון השפה העברית, השבת והיחס לארץ ישראל!¹

התנועה הקונסרבטיבית תמיד הגדירה את עצמה כתנועה הלכתית. היא ראתה את עצמה כהמשך של היהדות הרבנית לדורותיה, שהשיבה לשאלות חדשות ונתנה מענה

1 הרב פרנקל השתתף בשני כנסים רפורמיים בגרמניה באמצע המאה התשע-עשרה. רק מיעוט מהקהילות הרפורמיות העבירו את תפילת השבת הקהילתית ליום ראשון, אבל רובן התפללו בגרמנית, בלויית עוגב ובלי אזכורים של ארץ ישראל. בקרב הרבנים היו מי שראו בכרית המילה מעשה ברברי ולא שמרו על כשרות. כדברי הרב אברהם גייגר, מה שחשוב היה הגרעין המונותאיסטי האתי ולא הקליפה - הווי אומר המצוות המעשיות. צריך לציין שהתנועה הרפורמית בימינו, וביתר שאת התנועה ליהדות מתקדמת בישראל, מקפידות יותר על מצוות מעשיות, ובייחוד במסגרות קהילתיות.

הרב דיאנה וילה היא מרצה לתלמוד והלכה בבית המדרש לרבנים ע"ש שטר בירושלים, לשעבר חוקרת במרכז לחקר האשה בהלכה שליד מכון שטר, ממחברות הספרים **זעקת דלות: פתרונות הלכתיים לבעיית העגונות בימינו** (ירושלים 2006) ו- **Ask the Rabbi: Women Rabbis Respond to Modern Halakhic Questions**, ירושלים 2010

הולם, בהתאם לנסיבות הזמן והמקום, לנושאים שכבר נפסקו להלכה בעבר. אך לעומת הפוסקים לדורותיהם, שהתבססו על כל החומר ההלכתי מזמן התלמוד עד ימיהם, מאז שנכתב השולחן ערוך במאה השש־עשרה הוא הפך למקור סמכות כמעט בלעדי, לספר כמעט מקודש שאין לערער עליו.²

רעיון זה הובהר היטב בדבריו של הרב מרדכי וקסמן. במבוא לספרו **מסורת ושינוי** הוא ניתח את משמעות האידאולוגיה הזאת, מתוך השוואתה לאורתודוקסיה ולרפורמה. לדבריו,

הרפורמה דוגלת בזכות הפירוש אבל דוחה את הסמכות של המסורת ההלכתית. האורתודוקסיה דובקת בכל תוקף בעיקרון הסמכות אבל דחתה מאז האמנציפציה ועד דורנו את זכות הפירוש, פרט לפירושים זעירים. ההשקפה הקונסרבטיבית היא, ששני הדברים, סמכות ההלכה וזכות הפירוש, הכרחיים ליהדות חיה. בהתאם לכך, היהדות הקונסרבטיבית רואה עצמה מחויבת על ידי המסורת ההלכתית אבל עומדת על הזכות של ארגון הרבנים שלה, הפועל כגוף, לפרש וליישם את ההלכה.³

פסיקת הלכה בתנועה הקונסרבטיבית

התנועה הקונסרבטיבית בארצות הברית התפתחה לאחר שהתחילה הסמכת רבנים בבית מדרש מודרני, המחויב ללימוד מסורתי ומחקרי כאחד. בית המדרש לרבנים באמריקה, שנוסד בניו יורק ב־1886, היה במשך שנים המקום היחיד שהסמיך רבנים קונסרבטיבים.⁴ כנסת הרבנים, ארגון המאגד יותר מ־1,500 רבנים קונסרבטיבים ברחבי העולם, נוסדה ב־1901.

החל מ־1927 פועל ועד הלכה מטעם כנסת הרבנים העולמית (Committee on Jewish Law and Standards), היושב בניו יורק,⁵ וב־1985 נוסד ועד הלכה בארץ, שמטרתו לדון בשאלות רלוונטיות במיוחד לישראל או בשאלות שדורשות התייחסות שונה לנוכח התנאים והמנהגים בארץ. מראשית דרכו התמקד הוועד בשאלות שלדעת

2 השולחן ערוך הוא ספר חשוב ביותר, הנלמד במסגרת לימודי ההלכה בבתי המדרש לרבנים של התנועה, כיוון שבתחומים רבים, כגון ברכות ותפילות, כשרות, שבת וחגים, הוא עדיין ספר מרכזי ללימוד הלכה למעשה. אך בפרטים מסוימים בתחומים האלה, ובוודאי כשדנים בהלכות בעלות השלכות חברתיות, הוא הפך למיושן. בימינו גם באורתודוקסיה המודרנית מציעים פרשנויות הלכתיות בניגוד לכתוב בשולחן ערוך, אך עדיין קשה לרוב הציבור האורתודוקסי לקבל פסיקה שמערערת על סמכותו של "המחבר", כפי שנקרא הרב יוסף קארו בחוגים ישיבתיים.

3 Rabbi Mordecai Waxman, *Tradition and Change: The Development of Conservative Judaism*, New York 1958, p. 20. התרגום לעברית מובא מספרו של דוד גולניקין, **הלכה לימינו: גישת התנועה המסורתית להלכה**, ירושלים תשנ"ח, עמ' 9.

4 במחצית השנייה של המאה הקודמת נוסדו עוד כמה בתי מדרש לרבנים קונסרבטיבים: Seminario Rabínico Latinoamericano בבואנוס איירס, ארגנטינה (1962); בית המדרש לרבנים ע"ש שכתר בירושלים (1984); ובית המדרש לרבנים ע"ש זיגלר בלוס אנג'לס, ארצות הברית (1996). נוסף על כך, הסמינר היהודי־אתאולוגי בבודפסט, שמסמיך רבנים מאז 1877, קשור למכון שכתר למדעי היהדות מאז 1990.

5 ועד מצומצם של התנועה הקונסרבטיבית, שהיה מורכב מחמישה רבנים בראשותו של הרב לוי גינצבורג, פעל בין 1917 ל־1927. ראו גולניקין, **הלכה לימינו** (לעיל, הערה 3), עמ' 30.

חבריו דרשו תשובות חדשות (משום צורך השעה). בין היתר הוא הציע פתרונות לבעיות מוסריות, כגון מצוקתן של מסורבות גט, התלויות על פי ההלכה ברצון בעליהן,⁶ ועסק בבעיות חברתיות בוערות בחברה המודרנית, כגון מעמד האישה בהלכה.⁷ במידת האפשר הוצעה תשובה מקלה, על יסוד דברי התלמוד ש"כוח דהיתרא עדיף",⁸ שהרי המטרה היא שהתורה תמשיך להיות תורת חיים.

הפסיקה הקונסרבטיבית כוללת את המאפיינים האלה:⁹

1. חקירה היסטורית של הנושא: כשיוצאים מנקודת הנחה שההלכה מתפתחת, צריך לבדוק את מקורה (הן מבחינה כרונולוגית והן מבחינת הסמכות שהוענקה לה, דהיינו היותה מדאורייתא, מדרבנן או מנהג), השינויים שהיא עברה, נסיבות השינויים, האם היא התקבלה על ידי רוב עם ישראל וכו'.
2. עיון מעמיק במקורות הרלוונטיים מהתלמוד עד לימינו.¹⁰
3. שילוב רכיבים מחקריים, כגון כתבי יד וידע מתחומי מדע רלוונטיים.
4. ההלכה חייבת להתפתח בזיקה לעם. הרב זלמן שכטר טבע את הביטוי "ישראל קטולי" (במובן האטימולוגי, שמשמעו אוניברסלי).¹¹ הוא התכוון שהסמכות האולטימטיבית היא בידי העם המנהל את חייו על פי ההלכה. הדבר מזכיר את דברי התלמוד "פוק חזי מאי עמא דבר" (צא וראה איך העם נוהג) (ברכות מה ע"א ומקבילות)¹² - דהיינו, כשחכמים מבקשים לברר הלכה שאינה מוכרת להם, עליהם לבדוק כיצד העם נוהג. ייתכן שכלל זה אינו רלוונטי בתקופה שבה רוב העם אינו שומר מצוות, אך הרב רוברט גורדיס התאים את הכלל לימינו: עלינו לבדוק את התנהגות החלק בעם המחויב להלכה באופן עקרוני, גם אם הוא אינו מקיים את כל המצוות בפועל. התנהגות הקהילה המחויבת הופכת לשיקול חשוב בפסיקת

6 פתרון מונע לבעיה זו הוצע לפני 81 שנה. ראו הרב יהודה לייב עפשטיין, 'הצעה למען תקנת עגונות' David Golinkin (ed.), *Proceedings of the Committee on Jewish Law and Standards*, (1930) of the Conservative Movement 1927-1970, Jerusalem 1997, vol. 1, pp. 627-663

7 לנוכח חוסר השוויון של נשים בבית הכנסת, בחברה שבה נשים פעלו יחד עם הגברים בכל תחום אחר, נכתבה כבר בשנת 1955 תשובה המאפשרת לנשים לעלות לתורה. ראו Rabbi Aaron Blumenthal, 'An Aliyah for Women' (1955), גולניקין, *התנועה המסורתית* (לעיל), הערה 6), כרך ג, עמ' 1099-1086. אפשר לעיין בתשובה של הרב גולניקין בנדרון, משנת 1988, המבוססת מקצתה על תשובתו פורצת הדרך של הרב בלומנטל (דוד גולניקין, 'נשים וקריאת התורה בציבור', *מעמד האשה בהלכה: שאלות ותשובות*, ירושלים 2001, עמ' 83-107).

8 ראו ביצה ב ע"ב ודברי רש"י שם. אני מודה לסבי הרב אליהו יונג ז"ל, שלימד אותי בשנות התבגרותי את המקור הזה (ואת משנה ידים ד, ג) כרי להמחיש את המגמה המקלה אצל חז"ל, שהייתה לו להשראה בפעילותו הרתית והציבורית.

9 להרחבה ראו: Seymour Siegel, 'The Meaning of Jewish Law in Conservative Judaism: An Overview and Summary', Seymour Siegel and Elliot Gertel (eds.), *Conservative Judaism and Jewish Law*, New York 1977, pp. XIII-XXVI; Joel Roth, *The Halakhic Process: A Systemic Analysis*, New York 1986; דוד גולניקין, *הלכה לימינו* (לעיל), הערה 3).

10 שלא כייחוס סמכות יתרה לשולחן ערוך, כפי שהזכרתי לעיל. וראו סיגל, שם, עמ' XXXIII; גולניקין, *הלכה לימינו* (לעיל), הערה 3), עמ' 29; הרב רוט, שם, עמ' 106-113.

11 הרב לואי ג'ייקובס פירש שמקור הסמכות ההלכתית הוא בקונצנזוס הקהילתי. ראו Louis Jacobs, *A Tree of Life: Diversity, Flexibility, and Creativity in Jewish Law*, Oxford 1984, p. 30

12 וכן ירושלמי פאה ז, ו (כ ע"ג): "דאמר רבי אבון בשם ר' יהושע בן לוי לא סוף דבר הלכה זו, אלא כל הלכה שהיא רופפת בבית דין ואין את יודע מה טיבה, צא וראה מה הציבור נוהג ונהוג".

ההלכה.¹³ על פי כלל זה עולה דרישה מתמדת להכיל את הקהל המחויב באופן עקרוני למצוות בפסיקות החדשות.

5. פלורליזם הלכתי: הוועד יכול להציע יותר מתשובה לגיטימית אחת מבחינה הלכתית. בתחילת כל תשובה של ועד ההלכה בארצות הברית מופיעה ההערה הזאת: "מאמר זה אושר על ידי וועד ההלכה של כנסת הרבנים ב... [תאריך]. תוצאות ההצבעה הן: ... בעד, ... נמנעים ו-... מתנגדים".

לרוב מופיעים גם השמות של כל הרבנים וכיצד הצביעו. ועד ההלכה של כנסת הרבנים מנחה את חברי התנועה הקונסרבטיבית בענייני הלכה. ברם, כל רב באופן אישי הוא בעל סמכות לפרש וליישם את ההלכה (מרא דאתרא). אם יש תשובה אחרת שקיבלה לפחות שישה קולות בעד, היא נחשבת לדעת מיעוט שהרב המקומי יכול לבחור בה. תשובה שקיבלה פחות משישה קולות אינה נחשבת לתשובה רשמית של ועד ההלכה. תשובה שהוכרו עליה שהיא בגדר תקנה חייבת לקבל מינימום של 13 קולות בעד כדי להפוך לעמדה רשמית של הוועד (ולא תיחשב לדעת מיעוט על בסיס שישה קולות בלבד).

ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל מפרסם לעתים אף הוא יותר מתשובה אחת לשאלה הלכתית, ואלה נחשבות לדעת רוב ולדעת מיעוט.¹⁴

כיוון שכנסת הרבנים מאגדת בתוכה חברים בעלי קשת רחבה של השקפות הלכתיות, הן ועד ההלכה בארצות הברית והן ועד ההלכה בארץ מורכבים תמיד מרבנים המייצגים את העמדות השונות. בדרך זו הם מבקשים לשמור על איזון ולהבטיח שכל החברים ירגישו שייכות ומחויבות לארגון. עקב כך התשובות המתקבלות אינן מבטאות רק הבדלים של ניואנס, אלא לעתים הן אף מנוגדות זו לזו.

כיוון שהקהילות מאמצות תשובות הלכתיות שונות, יש בתנועה קהילות שוויוניות וקהילות בלתי שוויוניות (קהילות מן הסוג השני יש בעיקר בחלקים של קנדה ובאמריקה הלטינית), קהילות שמעלות בת כוהן וכת לוי לשתי העליות הראשונות ואחרות שמעלות רק גברים לשתי העליות הראשונות (יש קהילות המכנות עליות אלה "ראשון" ו"שני" ובהן ניתן להעלות כל יהודי או יהודייה מגיל מצוות ומעלה לתורה), קהילות הקוראות את פרשת השבוע בשלמותה בשבת בבוקר לעומת כאלה הקוראות שליש ממנה וכו'. מתוקף העיקרון של פלורליזם הלכתי שהזכרתי לעיל, הבדלים אלה נתפסים כלגיטימיים. הקהילות הן חלק אינטגרלי מהתנועה; עליהן לכבד זו את זו ולהבין שהן מייצגות קשת רחבה של התנהגויות הלכתיות הנחשבות ראויות.

תשובות פורצות דרך

להלן אביא דוגמאות לתשובות נועזות לעומת ההלכה הקלסית, ואפנה גם לתשובה השמרנית יותר, אם נכתבה תשובה כזו (לפעמים אין תשובה מחמירה ותשובה מקלה, והרבנים שלא קיבלו את השינויים שהוצעו המשיכו להתנהל על פי ההלכה הרווחת).

13 ראו סיגל (לעיל, הערה 9), עמ' XVII-XVIII, XX-XXI.
14 ראו גולינקין, הלכה לימינו (לעיל, הערה 3), עמ' 30.

תשובות אלה ממחישות את הפערים ההלכתיים לא רק בין ההלכה הקונסרבטיבית להלכה האורתודוקסית הרווחת, אלא גם בתוך התנועה עצמה.

1. נסיעה בשבת

בשנת 1950 הותרה הנסיעה בשבת לבית הכנסת וממנו. השיקול שהנחה את הרבנים היה שכך יגיעו יותר משפחות לבית הכנסת ויהיו פעילות בקהילה, והדבר יביא למזעור תופעת ההתבוללות. הם הדגישו שמדובר בפתרון זמני, בתקווה שעם הזמן יצליחו להתגבר על הבעיה בדרכים חינוכיות.¹⁵

לעומת זאת הרב בן ציון בוקסר כתב תשובה מנומקת נגד נסיעה בשבת (במסגרת הדיונים בוועד ההלכה ב-1950), ובה הוא הדגיש שאף על פי שניתן לנסוע בשבת במקרי חירום, כגון במצב של פיקוח נפש, נסיעה לבית הכנסת אינה כלולה בהיתר זה, ומשיתירו לנסוע לשם, יהיה קשה להגביל את הנסיעה בשבת רק למטרה זו. לדעתו, עדיף לעודד מגורים במרחק הליכה מבית הכנסת.¹⁶ נציין שיש רבנים שהם עצמם נוסעים לבית הכנסת ובחזרה בהרבה קהילות בצפון אמריקה ובאמריקה הלטינית עד היום. בעבר גם הסטודנטים לרבנות בבית המדרש לרבנים בניו יורק נהגו כן, אבל בשנים האחרונות כנראה שינה המוסד את מדיניותו בעניין ואין הוא מאפשר זאת.

בשנת 1990 קבע ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל (ארגון הרבנים המסורתיים/קונסרבטיביים בישראל) באופן חד-משמעי שאין לנסוע בשבת.¹⁷ מלבד הסיבות ההלכתיות הרבות הודגש שבארץ יש תמיד בית כנסת בטווח הליכה, גם אם הוא אינו בית כנסת מסורתי.

2. נישואי כוהן וגרושה

נישואי כוהן וגרושה הם איסור מפורש בתורה: "אִשָּׁה זֹנָה וְחֻלְלָה לֹא יִקְחוּ וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִישָׁה לֹא יִקְחוּ כִּי קִדָּשׁ הוּא לְאֱלֹהֵינוּ" (ויקרא כא, ז).

בשנת 1954 כתבו הרבנים בן ציון בוקסר וטוביה פרידמן תשובה המאפשרת נישואי כוהן וגרושה. תשובתם מתבססת על העובדה שמעמד הכהונה בימינו רלוונטי פחות, והגירושין אינם נחשבים לפגם כמו שהיו בעבר. הם הציעו שהכוהן המתחתן עם גרושה יקבל על עצמו שלא למלא את תפקידי הכוהן בפולחן, ושילדיו יהיו חללים. כמו כן, הרב ששיא את בני הזוג ימליץ על חתונה קטנה במקרה כזה.¹⁸

בשנת 1996 נכתבה תשובה רדיקלית הרבה יותר. הרב ארנולד גודמן התיר לחתן כוהן וגרושה, והילדים שייולדו לא ייחשבו חללים (על סמך הכלל של עקירת דבר

15 ראו גולינקין, התנועה המסורתית (לעיל, הערה 6), כרך ג, עמ' 1127-1129, בתוך תשובה של הרבנים מוריס אדלר, יעקב אגוס ותאודור (טוביה) פרידמן על שימוש בחשמל ונסיעה בשבת, בתוספת מקורות על הנושא בעמ' 1133-1134.

16 ראו שם, עמ' 1153-1161.

17 דוד גולינקין, 'בעניין הנסיעה לבית הכנסת בשבת', תשובות וועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל, כרך ד (תש"ן-תשנ"ב), ירושלים תשנ"ב, עמ' 27-17, <http://www.responsafortoday.com/vol4/3.pdf>. כמו כן, עמיתתי הרב מוניק זיסקינד גולדברג כתבה שתי תשובות בנושא: 'May I Drive on Shabbat for the Sake of Shalom Bayit?' and 'Is It Permissible to Use Public Transportation to Go to Shul on Shabbat?', Monique Susskind Goldberg and Diana Villa, *Ask the Rabbi: Women Rabbis Respond to Modern Halakhic Questions*, Jerusalem 2010, pp. 201-202, 211-214.

18 ראו גולינקין, התנועה המסורתית (לעיל, הערה 6), כרך ג, עמ' 1459-1462.

מן התורה לנוכח המציאות שבה כוהנים המתחתנים בשנית עלולים להתחתן עם לא יהודיות אם לא יתירו להם להתחתן עם גרושות, שבכל מקרה אינן נחשבות לפגומות בימינו).¹⁹ התשובה של הרב גודמן התקבלה ברוב של 12 קולות (ארבעה הצביעו נגד ושניים נמנעו). הרב גודמן ציין שתשובתו היא הוראת שעה (אחד הנימוקים התלמודיים להיתר עקירת דבר מן התורה), וועד ההלכה יוכל לדון בה מחדש לאור שינוי המציאות בשטח. אך רוב רבני התנועה בימינו מחתנים כוהן וגרושה, וכמו הנסיעה לבית הכנסת בשבת בחו"ל, הדבר הפך לגורמה מקובלת.²⁰

3. תמזרות

בשנת 2000 כתב הרב אלי שפיץ תשובה ובה הוא הציע לבטל את הממזרות בפועל (על ידי כך שעדות לגבי ממזרות תיחשב לא קבילה).²¹ תשובת הרב שפיץ התקבלה ברוב של 15 קולות (שלושה הצביעו נגד ושניים נמנעו). הרב דניאל נבינס הצביע בעד התשובה הנ"ל, אך טען שהתשובה של הרב שפיץ עוקרת בפועל דבר מן התורה. הוא הציע רשימה של דרכים לצמצום מרבי של הממזרות.²²

4. הסמכת נשים לרבנות

השאלה התעוררה על רקע מציאות שבה נשים רבות למדו מקורות לצדם של הגברים וידעו למלא את התפקידים הנדרשים מרב, אך בכל זאת הן לא הוסכמו לרבנות – בדרך שנראתה שרירותית לנוכח העובדה שהן תפקדו לצד הגברים בכל תחום. התשובות שנכתבו הן בארץ והן בחו"ל לא נתנו תשובה כוללת לנושא, אלא בדקו את כל התחומים ההלכתיים שבהם רב צריך לפעול כדי לקבוע אם, על פי ההלכה, אישה יכולה למלא את אותם התפקידים. כמה מהתשובות דורשות התחייבות לקיום מצוות עשה שהזמן גרמן כתנאי מוקדם להסמכה.²³

בשנת 1979 הדפיס בית המדרש לרבנים באמריקה קובץ מאמרים שכתבו מרצי המוסד בנושא, לשימוש פנימי בלבד. התשובות שהתנגדו להסמכת נשים (מאת הרבנים

19 הסוגיה ביבמות פט ע"א – צ"ב מפרטת את הנסיבות החריגות שבהן ניתן להשתמש בכלל זה, אך סמכות זו לא הופעלה בימינו. ראו הופעלה בימינו. ראו Arnold Goodman, 'Solemnizing the Marriage between a Kohen and a Divorcee' (1996), Kassel Abelson and David J. Fine (eds.), *Responsa 1991-2000, The Committee on Jewish Law of the Conservative Movement*, New York 2002, pp. 593-598, http://www.rabbinicalassembly.org/sites/default/files/public/halakhah/teshuvot/19912000/goodman_marriagedivorcee.pdf?phpMyAdmin=G0Is7ZE%2CH7O%2Ct%2CZ1sDHpI8UAVD6.

20 בתשובתי מ'2003 סקרתי את כל האפשרויות להתמודדות הלכתית עם הבעיה הזאת. ראו: 'May' a Kohen Marry a Divorcee?', סוסקינד גולדברג ווילה, 'שאל את הרב' (לעיל, הערה 17), עמ' 158-153.

21 Elie Kaplan Spitz, 'Mamzerut' (2000), 'שאלות ותשובות 1991-2000' (לעיל, הערה 19), עמ' 586-587, <http://www.rabbinicalassembly.org/sites/default/files/public/halakhah/teshuvot/19912000/spitzmazerut.pdf?phpMyAdmin=G0Is7ZE%2CH7O%2Ct%2CZ1sDHpI8UAVD6>.

22 ראו Daniel Nevins, 'A Concurring Opinion Regarding Mamzerut' (2000), 'שם, עמ' 587-592, http://www.rabbinicalassembly.org/sites/default/files/public/halakhah/teshuvot/19912000/nevins_concurringmamzerut.pdf.

23 ראו Simon Greenberg (ed.), *The Ordination of Women as Rabbis: Studies and Responsa* (1988), New York 1988.

דוד וייס הלבני, ישראל פרנקוס וגרשון בקון והמרצה לחינוך דוד רזניק) לא נכללו בספר בעריכת הרב שמעון גרינברג. הרב וייס הלבני פרש מהמוסד בשנות השמונים וייסד עם רבנים נוספים את האיגוד למען יהדות מסורתית (Union for Traditional Judaism), ארגון שאינו משויך לשום זרם דתי, כיוון שלדעתם התנועה הקונסרבטיבית מן העבר האחד סטתה מן הדרך ההלכתית, אך האורתודוקסיה הממוסדת מן העבר האחר אינה משתמשת בכלים המדעיים לחקר התלמוד וההלכה. ועד ההלכה בארץ פרסם חמש תשובות בנושא.²⁴

הרבה הקונסרבטיבית הראשונה הוסמכה בניו יורק ב-1985.

5. הסמכת הומוסקסואלים ולסביות לרבנות

התורה אוסרת במפורש יחסי מין אנאליים ("משכב זכר") בין שני גברים,²⁵ וכבר המדרש עסק ביחסים בין שתי נשים.²⁶ כנסת הרבנים עסקה באריכות בנושא הומוסקסואלים (נשים וגברים), מקומם בקהילה והסמכתם לרבנות, וספר התשובות שיצא לאור בשנת 2002 ייחד לנושא יותר ממאה עמודים.²⁷ תשובתו של הרב יעקב רוט,²⁸ האוסרת נישואי הומוסקסואלים או לסביות ואת הסמכתם לרבנות, אף שהוא מדגיש שיש לקבל אותם בקהילות ואין להפלות אותם לרעה בכל דרך שהיא, התקבלה ברוב של 14 קולות (שבעה מתנגדים ושלושה נמנעים). באותו יום הצביעו הרבנים על נייר עמדה בעניין ההומוסקסואליות, שכלל איסור לקיים טקסי התקשרות בין בני זוג מאותו המין ואף קבע שכל קהילה תחליט לעצמה אם לתת להומוסקסואלים להיות מורים או מדריכים או למלא תפקידים אחרים בתוכה (נייר העמדה התקבל ברוב של 19 קולות, שלושה מתנגדים ונמנע אחד). התקבלו גם תשובות נוספות שבהן נטען מצד אחד שקבלת הומוסקסואליות היא עקירת דבר מן התורה ומצד שני שיש צורך בדיון מעמיק יותר לאורך כמה שנים כדי להגיע לתשובה מספקת בנושא.²⁹

הדיון נמשך קרוב ל-15 שנה, ובמהלכן קמו שדולות שעסקו בנושא. הראשונה הייתה "רבני קשת",³⁰ ארגון המאגד רבנים וחזנים שפועלים למען השתלכות שווה של הומוסקסואלים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים בקהילות, ובכלל זה בתפקידי מנהיגות (ובהם תפקידי רבנות). כמו כן נוסדה שדולה של סטודנטים מבית המדרש לרבנים באמריקה ושל קהילות קונסרבטיביות התומכות בהסמכת הומוסקסואלים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים לרבנות.

24 ראו תשובות וועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל, כרך ה (תשנ"ב-תשנ"ד), ירושלים תשנ"ה, עמ' 13-83, www.responsafortoday.com.

25 "וְאֵת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תוֹעֵבָה הוּא" (ויקרא יח, כב); "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֵת זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תוֹעֵבָה עֲשׂוֹ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמְתוּ דְמֵיהֶם בָּם" (ויקרא כ, יג).

26 ספרא אחרי מות ט, ה (הוצאת וייס פה, ד). אף שמקובל לחשוב שהאיסור הוא מדרבנן, הרמב"ם רואה בזה איסור דאורייתא שעונשו הוא מדרבנן (ראו משנה תורה, איסורי ביאה, כא, ח).

27 ראו שאלות ותשובות 1991-2000 (לעיל, הערה 19), עמ' 612-729.

28 (Joel Roth, 'Homosexuality' (1992), שם, עמ' 613-675, http://www.rabbinicalassembly.org/sites/default/files/public/halakhah/teshuvot/19912000/roth_homosexual.pdf?phpMyAdmin=G0Is7ZE%2CH7O%2Ct%2CZ1sDHpI8UAVD6).

29 לתשובות נוספות ראו תשובות ועד ההלכה בתחום אבן העזר, שם.

30 ראו את אתר התנועה, <http://keshetrabbis.org>.

לאחר עיכובים רבים עלתה הסוגיה להצבעה נוספת בדצמבר 2006, והוגשו תשובות שונות. הרב רוט הסביר בתשובה נוספת שיחסי מין בין בני אותו המין אסורים, ללא קשר לטיבו של הקשר ביניהם. הוא גם הדגיש שכל קשר מיני (לא רק אנאלי, אלא גם אוראלי) אסור. הוא התנגד לתשובה המקלה שהוגשה להצבעה ואף הדגיש שקבלתה תערער את סמכות הוועד בענייני הלכה.³¹ בדבריו הוא הבהיר:

מה שנמצא כאן על כף המאזניים עבורי, ולדעתי גם עבור ועד ההלכה של כנסת הרבנים כגוף, הוא האם אפשר להמשיך לראות בוועד ההלכה גוף הפוסק הלכה. אף שאני מאמין שיש מקום רחב לפלורליזם במסגרת ההלכה, יש פסיקות החורגות מהגבולות שלה [ההדגשה שלי]. אם אנחנו פוסקים כך, אנחנו מפסיקים להיות אנשי הלכה לגיטימיים; אנחנו מחלישים את סמכותנו כמפרשי צרון האל, והופכים את ועד ההלכה לבלתי רלוונטי.³²

בסופו של דבר התקבלה תשובתו של הרב רוט (13 בעד, שמונה נגד וארבעה נמנעים), אך התקבלה גם תשובתם של הרבנים אליוט דורף, דניאל נבינס ואברהם רייזנר³³ (13 בעד ו-12 נגד), הטוענת שהסמכת הומוסקסואלים מותרת, כיוון שרק משכב זכר אסור מדאורייתא, ומותר לרחות איסורי דרבנן משום כבוד הבריות (כמו הרב רוט הם מתמקדים באקט המיני בין שני גברים, כיוון שאיסור יחסי מין בין שתי נשים הוא לכתחילה רק מדרבנן).

תהליכים בפסיקה הקונסרבטיבית העכשווית

הפסיקות שהבאתי לעיל מסמנות נקודות מפנה הלכתיות רדיקליות, ולכן בחרתי להביאן כאן. ברם, הן מתמודדות עם בעיות נקודתיות ואינן מורות על מגמה שיטתית. רובן, למעט הפסיקה בעניין הסמכת נשים לרבנות, עוסקות באיסורי דאורייתא. באשר לתשובות מן הסוג הזה הרב רוט כותב כך:

מאז שמונית לחבר ועד ההלכה לפני קרוב לשלושים שנה, כמעט נדחפתי מעבר לסף בכמה הזדמנויות. אני מתכוון לכך שהיו כמה עמדות שהצבענו עליהן שהיו מחוץ לפרמטרים הלכתיים לגיטימיים [ההדגשה שלי]. "שכנעתי" את עצמי, כנראה לאחר מעשה, בכל אחד מהמקרים הללו (ותודה לאל, היו

31 ראו Joel Roth, 'Homosexuality Revisited' (2006), http://www.rabbinicalassembly.org/sites/default/files/public/halakhah/teshuvot/20052010/roth_revisited.pdf?phpMyAdmin=G0Is7ZE%2CH7O%2Ct%2CZ1sDHpI8UAVD6

32 כראי לציין שהרבנים יעקב רוט ומאיר רבינוביץ פרשו מוועד ההלכה לאחר שהתקבלה התשובה המאפשרת הסמכת הומוסקסואלים, אף שגם התשובה המחמירה של הרב רוט התקבלה. שם, עמ' 29. הציטוטים הם מתוך תשובות שמקורן באנגלית, והתרגום הוא שלי.

33 Elliot Dorff, Daniel Nevins and Avraham I. Reisner, 'Homosexuality, Human Dignity and Halakhah: A Combined Responsum for the Committee on Jewish Law and Standards' (2006), http://www.rabbinicalassembly.org/sites/default/files/public/halakhah/teshuvot/20052010/dorff_nevins_reisner_dignity.pdf?phpMyAdmin=G0Is7ZE%2CH7O%2Ct%2CZ1sDHpI8UAVD6

באמת מעט מאוד כאלה), שהעמדה הזאת לא מתחה את החבל מעבר לנקודת האל-חזור.³⁴

הרבנים בשנות החמישים לא היו רדיקליים פחות בפסיקותיהם, ואולם הם היו זהירים מאוד בניסוחיהם; לפעמים הם הציגו את תשובותיהם כהוראות שעה כיוון שאז נדרשו צעדים דרמטיים להצלת יהדות הגולה מהתבוללות. הוראות השעה הפכו עם הזמן לתשובות המקובלות לא רק על חברי התנועה, אלא גם על רוב הרבנים, אך לא היה מדובר במגמה שיטתית.

מאז שהתקבלה התשובה המקלה בעניין הסמכת הומוסקסואלים לרבנות (שבעקבותיה התחילו לקבל ללימודים בבתי המדרש בניו יורק ובלוס אנג'לס סטודנטים לרבנות שמצהירים בגלוי שהם הומוסקסואלים – ובניו יורק הוסמכה הרבה הקונסרבטיבית הלכתית הראשונה במאי השנה) מסתמנת מגמה ברורה של שימוש מקל בעקרונות הלכתיים, שלעתים מיושמים בצורה רחבה ביותר. מתקבל הרושם שמקצת התשובות עוברות את הגבול, וקשה להציג אותן כהתפתחות ההלכה הרבנית על עקרונותיה וכלליה. וכך כתב הרב רוט:

אנחנו מרבים לטעון שהמשימה שלנו היא לכתוב את הפרק הבא בספר ההלכה, להיות החוליה הבאה בשרשרת הרציפה. ברם, אם עלינו לכתוב את הפרק ההוא, חייבים להכיר בו כהמשך לאותו הספר, ולא כתחילתו של ספר חדש. הוא יכול להיות המשך של אותו הספר אף אם פסיקותיו הן לפעמים שונות באופן רדיקלי מאלה שבפרקים הקודמים. אך הוא אינו יכול להיות החוליה הבאה בשרשרת הרציפה אם השיטה שבה משתמשים להסקת מסקנה אינה ניתנת כלל להכרה על ידי כותבי הפרקים הקודמים. הדבר נכון במיוחד אם אנחנו משתמשים בשיטה הדוחה את ההנחה הבסיסית של כותבי הפרקים הקודמים.³⁵

התשובות מדגישות לעתים קרובות שיש להכיל (to be inclusive), ראו לעיל בפרק "פסיקת הלכה בתנועה הקונסרבטיבית", סעיף 4) את מרב היהודים המעוניינים לשמור מצוות, במקום לגרום להם סבל מסיבות שאינן בשליטתם או לגרום להם להתרחק מהיהדות בכלל.³⁶

להלן אבקש להתמקד באסכולה ההלכתית החדשה המתפתחת וכן בשימוש הנעשה בכמה עקרונות הלכתיים.

1. אסכולה הלכתית חדשה?

פוסק הכותב שאלות ותשובות מביא תמיד בחשבון את המקורות ההלכתיים ומיישם אותם במצב הנתון. כמו בכל מערכת משפטית אחרת, שבה שני שופטים יכולים להגיע למסקנות שונות על בסיס אותה חוקה ואותם חוקים ופסקי דין, גם בהלכה אין אובייקטיביות גמורה. הפוסק הוא אדם המושפע מעולמו הפנימי והוא מפעיל שיקול דעת במצב נתון, ודבר זה מתבטא בתקדימים שהוא משלב בפסיקתו ובמסקנה הסופית.

34 ראו תשובתו של הרב רוט (לעיל, הערה 31), עמ' 28–29.

35 שם, עמ' 29.

36 ראו גורדון טאקר, 'הרהורים על היהדות המסורתית וההלכה', עמ' 7, <http://www.masorti.org>, http://www.masorti.org.il/uploads/uploads/file_83.pdf

ייתכן שהוא אף נוטה לפסוק בכיוון מסוים מהרגע שהוא ניגש לפסוק בסוגיה שלפניו. מכל מקום, תמיד יש גבולות גזרה, ובדרך כלל הצליחו הפוסקים למצוא מענה לשאלות שנשאלו בתוך אותם גבולות. הרב רוט מסביר את העניין:

אני מאמין, ומזמן מביע את עמדותי בתדירות, שאין שום פסול בכך שפוסק לומד וחוקר את השאלה העומדת לפניו מתוך נטייה להגיע למסקנה מסוימת. ברם, תמיד טענתי שפוסקים צריכים להיזהר מאוד שנטייה זו לא תמנע מהם להבין שהפירוש שלהם למקור הרלוונטי אינו סביר, או שהם התעלמו ממקורות שיהיה זה בלתי אחראי להתעלם מהם.³⁷

בעשור האחרון מתפתחת בקרב הרבנים והסטודנטים לרבנות גישה הטוענת שהיצמדות נוקשה לעקרונות ולכללי הלכה משקפת שיטה פוזיטיביסטית, שאינה מאפשרת להגיע לתשובה הולמת לשאלות הדחופות שעומדות לפנינו. הרב גורדון טאקר הוא נציג בולט של הרבנים המתנגדים להתמודדות עם השאלות והאתגרים שמציבה לפנינו המציאות בתוך המסגרת המצומצמת של ד' אמותיה של ההלכה. לכן הוא מציע את "ההלכה האגרית". בתשובה משנת 2006 הוא טוען:

הייתה הנחה פשטנית בחשיבה ההלכתית שניתן לטפל בהלכה - ולשנות אותה במקרה הצורך - אך ורק באמצעות הכללים המפורטים בתוך ד' אמות הלכה עצמן ועל פי השינויים שהם מאפשרים במפורש. מתעלמים במהירות מיחסי הגומלין העדינים והפוריים בין החוק הדתי (הלכה) לנרטיב המקודש (אגדה), כיוון שזה נתפס כלא רלוונטי בהקשר של פעילות משפטית. וזאת, למרות הציפייה שקהילה ממשית ואנשים ממשיים ישלבו את כללי ההתנהגות הללו בחייהם הדתיים.³⁸

יש רבנים הסוברים שיש לתת יותר מקום לאגדה בתהליך פסיקת ההלכה, והרב טאקר הוא נציג בולט שלהם. אין ספק שתמיד הייתה זיקת גומלין בין ההלכה לאגדה כיוון שהחכמים לאורך הדורות עסקו בשני התחומים.³⁹ לדברי הרב טאקר:

הנטייה המובנת לחלק את הספרות ההלכתית להלכה ואגדה, הקיימת מקדמת דנא, בטעות יסודה. ההיסטוריה המתמשכת של הקהילה הרוצה לחיות בהתאם להלכה - תומכת בה ונותנת לה משמעות. זה נכון לגבי קהילות דתיות וחילוניות כאחד... חיי הקהילה המתמשכים ומתפתחים כוללים לא רק את פעילות אנשי החוק, אלא גם את חוויותיה, האינטואיציות שלה והאופן שבו ההיסטוריה שלה מניעה אותה. לכן, חיי הדת המתמשכים האלה חייבים להשפיע על התפתחות החוקים, שאם לא כן המחויבות החוקית של הקהילה תהיה מנותקת באופן מסוכן מהמחויבויות התאולוגיות שלה. כאשר זה קורה,

37 הרב רוט (לעיל, הערה 31).

38 ראו תשובתו של הרב גורדון טאקר, 'דרוש וקבל שכר: Halakhic and Metahalakhic Arguments Concerning Jewish Law and Homosexuality' (2006), עמ' 2, http://www.rabbinicalassembly.org/sites/default/files/public/halakhah/teshuvot/20052010/tucker_homosexuality.pdf?phpMyAdmin=G0Is7ZE%2CH7O%2Ct%2CZ1sDHp18.UAVD6.

39 ראו מנחם אלון, המשפט העברי: תולדותיו, מקורותיו, עקרונותיו, ירושלים תשל"ח, עמ' 144-146.

ההלכה הופכת למקובעת, וכל פעם קשה לנו עוד יותר להגן עליה אף לעצמנו. נכון לדבר על הלכה (בה"א רבתי) כשאנחנו רוצים להתייחס לא רק למאגר של כללים ותקדימים, אלא לאוסף רחב של חומרים משמעותיים מבחינה חוקית, ובכלל זה יסודות תאולוגיים ומוסריים שצמחו לאורך הזמן בקהילת המאמינים. שיטה הלכתית (בה"א רבתי) כזאת תכלול את השיטות ההלכתיות הקונבנציונליות אך תדלה גם ממקורות האגדה ששרדו בזמן והפכו לתאולוגיה ואתיקה נורמטיביות.⁴⁰

השאלות שנשאלות אפוא הן אלה: איזה משקל יש לתת לאגדה בתהליך פסיקת ההלכה? האם ערכי האגדה מאפשרים פרשנות מחודשת של המקורות ההלכתיים שמשמשים תקדימים לפסיקה? האם ניתן להתעלם מכללי הפסיקה הרלוונטיים או לתת להם פרשנות אחרת כך שיוכלו לשמש את הפוסק בפסיקותיו על פי שיטה זו? נוסף על התנגדותם למה שהם מכנים גישה פוזיטיביסטית להלכה ועל הצעתם לשלב את האגדה בתהליך הפסיקה, האוחזים בשיטה הזאת טוענים שההלכה הרווחת "אינה מה שהאלוהים רוצה מאתנו".
וכך מסכם הרב טאקר בתשובה הנ"ל:

לא מדובר בתוכנית לפרק את השיטות הרגילות והנורמטיביות של פסיקת הלכה, אלא בהפצרה ש"ארגז הכלים" שלנו לא יהיה כל כך מוגדר, עד שאיננו יכולים להבחין במקרים הקשים שדורשים מאתנו להקשיב באומץ למקורות האגדיים, שעד עכשיו עמדו מיותמים. אף על פי שאנחנו עדיין מאמינים שאלוהים מדבר אתנו באמצעות ההלכה, אנחנו מחויבים לחקות את חמלת האל, וזה גדול יותר מכל שיטה הלכתית. ואם חידוש הלכתי אמיץ לצורך חיקוי האל (Imitatio Dei) מערער אותנו או אף מפחיד אותנו, חשוב לזכור שהדת היא, בסופו של דבר, עדיין עניין של אמונה.⁴¹

גישה הלכתית זו, הנראית גמישה כל כך, המתיימרת לפסוק הלכה על פי הבנת המסרים הערכיים הטמונים באגדה וגילוי רצון ה', עלולה להציע שינויים מרחיקי לכת על פי הבנתם של הדוגלים בה. כל מערכת משפטית היא שמרנית מטבעה. חייבת להיות המשכיות, גם כאשר נדרשים שינויים. חופש הפרשנות רחב הרבה יותר בתחום האגדה מאשר בהלכה כיוון שהאגדה אינה עוסקת בפן המשפטי עצמו, אבל היא יכולה להעניק משמעות לחוק ולתת השראה לפוסק השוקד על כתיבת תשובות. מאחר שהתפיסה המוסרית והבנת רצונו של ה' משתנות עם הזמן ובמקומות שונים, חשוב שהתשובות יהיו מעוגנות היטב במקורות, באמצעות הכללים המקובלים.⁴²

40 תשובתו של הרב טאקר (לעיל, הערה 38), עמ' 19-20.

41 שם, עמ' 30.

42 להרחבה ראו את מאמרו של הרב טאקר, המדגים את שיטת ההלכה האגדית במקרה של גיור (לעיל, הערה 36).

2. שימוש מוגבר בעקרונות קיימים, לעתים באמצעות פרשנות חדשה

א. תקנה

לדברי השופט מנחם אלון, התקנות הן "הוראות שתכליתן להטיל חובת עשייה לשם הסדרת חיי החברה ותיקון העולם, היינו הוראות הבאות לחייב פעולה מסוימת".⁴³ באמצעות תקנות אפשר לפסוק הלכה אף אם אין תקדימים לכיוון מסוים. מתוך הבנה שמדובר במנגנון קיצוני, הציע ועד ההלכה בארצות הברית ב־1948 שתקנה תדרוש את אישורם של שני שלישים מחברי כנסת הרבנים, אך דבר זה לא התקבל.⁴⁴

כוחה של התקנה תלוי ברבנים המתקנים אותה. הרב יצחק קליין, מגדולי פוסקי התנועה,⁴⁵ טען שאין סמכות רבנית מרכזית בימינו המקובלת על כלל ישראל ולכן לא הגיע הזמן לתקן תקנות.⁴⁶ לעומתו הרב גודמן, בתשובתו בסוגיית נישואי כוהן וגרושה (ראו לעיל), פסק שלנוכח ריבוי נישואי התערובת מוצדק לתקן תקנה ולעקור דבר מן התורה בעניין זה.⁴⁷

הרב שפיץ, שכתב תשובה בעניין הממזרות, שקל את האפשרות לתקן תקנה שתעקור את הדבר מן התורה, אך לבסוף בחר בשיטה רדיקלית פחות. וכך הוא כותב:

קיים יסוד לתקן תקנה העוקרת את הלכות ממזרות, אך יש קטגוריה מצומצמת יותר לשינוי הלכתי המתאימה יותר. יהיה חכם לפעול במישור ההלכתי בדרך שתואמת את המטרות שלנו וגורמת לפחות נזק למערכת הכוללת. נוסף על כך, הקטגוריה האחרונה לשינוי הלכתי, חסימת יישומו של החוק באמצעות שיטה פרוצדורלית, קשורה בצורה הדוקה לעבר, שבו השתמשו בה כדי למצוא מענה להתפתחויות חברתיות ומוסריות מדיאיות.⁴⁸

הדוגמה הבולטת ביותר היא התשובה של הרב טאקר בעניין הומוסקסואליות. הרב טאקר פסק לא רק שיש להסמיך הומוסקסואלים, אלא גם שיש לאפשר להם להתחתן עם בני זוגם מאותו המין. את התשובה הזאת דחה ועד ההלכה.⁴⁹

43 אלון (לעיל, הערה 39), עמ' 402.

44 גולניקין, *התנועה המסורתית* (לעיל, הערה 6), כרך א, עמ' 277. לפי כללי ועד ההלכה דרושים 13 מקולות חברי הוועד כדי לאשר תקנה, ראו לעיל בפרק "פסיקת הלכה בתנועה הקונסרבטיבית", סעיף 5.

45 הרב קליין חיבר ספר מקיף בענייני הלכה המשמש רבנים וחברי קהילות כאחד עד היום: Isaac Klein, *A Guide to Jewish Religious Practice*, New York 1979. הספר יצא לאור במהדורה שנייה בליוויית נספח של הרב יעקב רוט בשנת 1992.

46 Isaac Klein, 'Takanot', *Responsa and Halakhic Studies*, 2nd expanded edition, ed. David Golinkin and Monique Susskind Goldberg, Jerusalem 2005, pp. 123-139.

47 בשנת 1989 קיבל ועד ההלכה תשובה אחרת של הרב גודמן כרעת מיעוט. מדובר בהקלטת תפילות שבת והג לטובת אנשים המרותקים לביתם או מאושפזים, או כמזכרת המקשרת יהודים לחוויה דתית (הוא התייחס לקלטות שמע וטען שכל רב יחליט בקהילתו על פי שיקולים נוספים אם להתיר גם הקלטות וידאו). התשובה מבוססת על הצעת תקנה של הרב אגוס מ־1954 הדורשת שמכשיר ההקלטה יהיה מוסתר ויופעל בידי לא יהודי או בעזרת שעון שבת. מעניין מאוד שבתוך שנים ספורות אותו רב היה מוכן להציע תקנה בתחום דיני אישות, תחום שבו נדרש משנה זהירות כיוון שהוא משפיע על כלל ישראל.

48 ראו לעיל, הערה 21, עמ' 582 (עמ' 25 בגרסה המקוונת).

49 ראו הערה 38. הרב טאקר הודה שתשובתו איננה תשובה קלסית ("It is obvious that this is not").

ב. עקירת דבר מן התורה

הכלל הזה הוזכר לעיל בהקשר של התשובה בעניין נישואי כוהן וגרושה. הרב גודמן לא הסתפק בנימוקיהם של הרבנים בוקסר ופרידמן (שהכוהנים בימינו הם בחזקת כוהנים בלבד, שתפקידי הכוהן בימינו מצומצמים למדי ושבזמננו אין פגם בגרושה) ובפתרון שהציעו (לערוך חתונה קטנה ושהאב וילדיו יהפכו חללים) מכיוון שאז הכוהן עדיין ייתפס כחוטא. הוא התבסס על הסוגיה התלמודית⁵⁰ וטען שבמקרה הזה ניתן לעקור דבר מן התורה בקום עשה כהוראת שעה, משום שלנוכח המצב הקיים בתפוצות, אם לא נחתן כוהן עם גרושה נגרסם לו להתחתן עם לא יהודייה. גרושה שהיא אם חד-הורית ותרצה להתחתן עם כוהן אך הרבנים לא יסכימו לחתן אותה, עלולה להתחתן בשנית עם לא יהודי, וילדיה יגדלו עם אב חורג לא יהודי במקום לחיות בזהות יהודית מובהקת.

הרב גודמן מודע לכך שמדובר באיסור מפורש דאורייתא, אך הוא איסור לאו, שבו הקידושין תופסים. לדעתו, כיוון שבעקבות עקירת דבר מן התורה הותר לכוהן להתחתן עם גרושה, בעצם אין עוד איסור, ולכן הילדים הנולדים מנישואין אלה אינם חללים. כבר ציינתי לעיל שבתשובות שונות התקיים דיון בשאלת עקירת דבר מן התורה (בין רבנים שרצו לקדם את השימוש בכלל זה ובין אלה שהתנגדו לכך נחרצות). מקצת הרבנים שלא התנגדו עקרונית לשימוש בכלל זה העדיפו בכל זאת לחפש פתרונות מתונים יותר במסגרת ההלכה.

ג. גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה

עיקרון זה הוזכר לעיל בהקשר של התשובה המקלה שהתקבלה בוועד ההלכה בעניין הסמכת הומוסקסואלים לרבנות.

כלל זה מוגדר היטב בתלמוד הבבלי (ברכות יט ע"א - כ ע"ב) ומצומצם לאיסורי דרבנן ולדברים שבממון ובשב ואל תעשה. הירושלמי (ברכות ג, ה ו' ע"ב) מרחיב את הכלל גם לאיסורי דאורייתא (לא רק בשב ואל תעשה), אך רק "לשעה אחת". בתשובתם של הרבנים דורף, נבינס ורייזנר⁵¹ נטען כאמור שהסמכת הומוסקסואלים מותרת, כיוון שרק משכב זכר אסור מדאורייתא ומותר לדרחות איסורי דרבנן משום כבוד הבריות. הרב רוט דחה מכול וכול את הבסיס ההלכתי של תשובה זו.⁵² וכך הוא הסביר: 1. כבוד הבריות דוחה לא תעשה מדרבנן בלבד, ולא ברור שרק מין אנאלי נחשב לאיסור דאורייתא, אלא יחסי מין מכל סוג שהוא בין שני גברים אסורים משום שספק דאורייתא לחומרא. 2. גם אם פוסקים לפי הירושלמי (בניגוד לכללי הפסיקה), שדוחה גם איסורים מדאורייתא מפני כבוד הבריות, ההיתר הוא רק "לשעה אחת" ולא להתנהגות מתמשכת. 3. כל הדוגמאות המובאות בתלמוד עניינן דחיית איסור מפני

⁵⁰ a *teshuvah* of the usual mold", שם, עמ' 26). הוא עצמו לא חשב שתשובתו הייתה בגדר תקנה (הוא טוען שמעמד של תקנה אינו קשור לתוכן התשובה אלא לסמכות המוענקת לה), אך כך סברו רוב חברי ועד ההלכה (לדעתם תקנה היא תשובה שאין לה בסיס מספיק במקורות ולכן היא בגדר חידוש), וכיוון שהתשובה קיבלה רק שבעה קולות בעד, 14 נגד וארבעה נמנעים, היא לא נחשבה אפילו לדעת מיעוט. ראו הערה 44.

⁵¹ ראו לעיל, הערה 19.

⁵² ראו לעיל, הערה 33.

⁵³ ראו לעיל, הערה 31, עמ' 26.

כבודו של אדם אחר, לא מפני כבוד עצמי. 4. אפילו היינו מוכנים להרחיב את דחיית האיסור משום הכבוד העצמי, הרי במקרה הזה אין הקשר חברתי, שלא כבודגמאות האחרות.

אם מקבלים את הניתוח של הרב רוט, השימוש בכלל הזה להצדקת התשובה המקלה במקרה הזה בעייתית ביותר. ואולם, בשל מעמדם של כותבי התשובה (יושב ראש ועד ההלכה, דיקן בתי הספר לרבנות ולחזנות של בית המדרש לרבנים באמריקה וחבר ותיק נוסף של ועד ההלכה בארצות הברית) התקבל כלל זה ללא הסתייגויות בקרב רבים מהרבנים ומהסטודנטים לרבנות. אני צופה שבעתיד ישתמשו בו ביתר שאת בפסיקות ועד ההלכה.

סיכום בנימה אישית

כתלמידה לשעבר של הרב יעקב רוט אני מצטערת על פרישתו מוועד ההלכה ועל כך שקולו, וכן קולו של הרב מאיר רבינוביץ, שפרש יחד אתו, לא יישמעו יותר בדיונים, ונקודת מבטם תיעדר. בין הרבנים והסטודנטים לרבנות יש מי שמזדהים עם המגמות שתיארתי ויש מי שאינם מזדהים אתן. לדעתי, כדי שהתנועה הקונסרבטיבית תמשיך להיות פלורליסטית היא צריכה לכבד גם את מי שאינו שוויוני או אינו מקבל הסמכת הומוסקסואלים (אך בד בבד מכבד את נייר העמדה של כנסת הרבנים – ראו לעיל).

אני קשורה יותר משלושים שנה למסגרות שונות של התנועה הקונסרבטיבית, בארץ ובחו"ל, כסטודנטית, כחוקרת וכמרצה, אך גם כיושבת ראש של קהילה וכסגנית נשיא כנסת הרבנים לשעבר. אני מזדהה עמוקות עם האידיאולוגיה שספגתי בבית המדרש לרבנים באמריקה בנוגע לשילוב בין מסורת לשינוי כגורם המעצב את דרכם של הרבנים לאורך הדורות, אך המגמות שתיארתי לעיל הן לפעמים יצירתיות מדי מבחינתי. אני מאמינה בצורך למצוא מענה לבעיות זמננו במסגרת ההלכה ומשוכנעת שברוב המקרים אפשר לעשות זאת. אם נמשיך בדרכה ההיסטורית של התנועה הקונסרבטיבית נזכה להגדיל תורה ולהאדירה ונהפוך את היהדות לתורת חיים עבור רבים נוספים מבני עמנו.